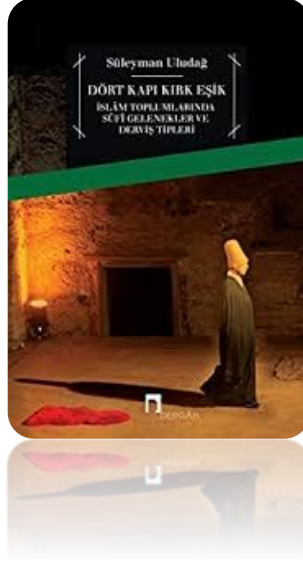

Dört Kapı Kırk Eşik: İslam Toplularında Sûfi Gelenekler ve Derviş Tipleri

Süleyman Uludağ, Dergâh Yay., İstanbul, 2014, 263 s.

Yıldız Boğa*

*Şeriat Tarikat yoldur varana
Hakikat Marifet andan içeru. (Yunus Emre- s. 30)*

* Doktora Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ylboga@gmail.com, orcid.org/ 0000-0003-0034-7576

Tasavvuf tarihi boyunca Müslüman toplumları etkileyen birçok tarikat ve hareket meydana gelmiştir. Bu yapılar hem zühd ve ibadet gibi farklı kavramlar çerçevesinde ortaya çıkmış hem de fütüvvet ve Ahîlik gibi teşkilatlarla kendini göstermiştir. Tarikatlar uzun yıllar pek çok mezhep ve hareketle irtibatlı olmuş, tasavvufun kapsamlı bir oluşum haline gelmesine zemin hazırlamıştır (s.19).

Dört Kapı Kırk Eşik yazarı Süleyman Uludağ, 1937 yılında Amasya Akyazı’da doğmuştur. 1963’te Çorum İmam-Hatip Okulu’ndan, 1967’de İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü’nden mezun olmuştur. 1972 yılında “*İslâm Açısından Mûsiki ve Semâ*” başlıklı takdim teziyle Kayseri Yüksek İslâm Enstitüsü’nde öğretim üyeliğine atanmıştır. 1982’de Bursa Yüksek İslâm Enstitüsü’nün, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’ne dönüşmesiyle “*İslâm Tasavvufunda Musikinin Değeri*” başlıklı teziyle doktorasını tamamlamıştır. Aynı fakültede 1987 yılında doçent, 1995 yılında profesör unvanını almıştır. 2007 yılında emekliliğe ayrılan Uludağ, uzmanlık alanı olan tasavvuf tarihinin yanı sıra iktisat, siyaset ve toplum bilimi gibi alanlarda telif ve tercüme eser ortaya koymuştur.

Başlığıyla uyum arz eden kitap kapağında yürüyen bir derviş ve kapı yer almakta, okuyucunun dikkatini seyr ü sülûka teksif etmektedir. Eser giriş ve herhangi bir kategorizasyona tâbi tutulmamış pek çok konudan müteşekkildir. Genel manada tasavvuf-sûfiler, velîlik-evliyâ, melamet-melamîlik vs. gibi mevzulara değinilmiştir. Girişte tasavvufun kapsayıcılığından, heretik ve heterodoks akımların oluşum-bozulma süreçlerinden bahsedilmektedir. Yine bu bağlamda tasavvufta tutulan yolların, kaleme alınan eserlerin muhatap kitlesinin çeşitliliğine dikkat çekilmektedir (s.19).

Müellif eseri, Müslüman toplumlarda ortaya çıkan ve onları derinden etkileyen başlıca tasavvufî hareketler hakkında bilgi vermek amacıyla yazdığını belirtmektedir (s.7). “Tasavvuf ve Sûfiler” başlığı altında; bu kavramların, mahiyeti ve kökeni hakkında malumat vermektedir. Yazar tasavvufu, tahalluk ve tahakkuk açısından tasnif ederek sûfilerin bu konudaki görüşlerini aktarır. Zâhir-batın, şeriat-hakikat ekseninde bir yandan bu terimlerin birbirleriyle bağlantısına temas ederken diğer yandan mutasavvıflar ile zahir ulema arasındaki fikrî çatışmaya değinmektedir.

Velîlik ve evliyâ bağlamında iman-küfür çatışmasına değinen yazar, âyet ve hadislerden hareketle özel ve genel velâyeti açıklar. Velilerin isim, sıfat ve unvanlarını belirterek onun her meslek grubundan bulunabileceğine dikkat çeker. Akabinde velilerin vasıfları, kategorileri, günah işleyip işlemedikleri

(mahfuzluğu) ve tasarrufu meselesi üzerinde durmaktadır. Velâyetin başka bir çeşidi ve tanınmazlık diyarının sultanları anlamındaki “ahfiyâ”nın temel özelliklerine, melâmet ehli ve ricâlü'l-gaybdan farklarına değinmektedir (s. 69). Yazar sonraki dönemlerde, velâyetle ilgili ortaya çıkan siyasî-dinî yorumlar eksenindeki fikrî-itikadî sapmalardan bahsetmektedir. Âbidlerin, zahidlerin, âlimlerin ve ariflerin mahiyeti ve bu gruplar arasındaki temel farklılıkları sufilerin görüşleri çerçevesinde izah etmektedir.

Müellif, hikmet ve hakîmler konusu bağlamında; Peygamberimiz'e (s.a.v.) hikmetin verilmesinden, onun nazarî ve pratik boyutundan, etki ettiği ilimlerden ve hikmetin kevnî, tabiî, metafizik gibi çeşitlerinden bahsetmektedir. Melamet ve Melamîler konusu ekseninde; Hamdûn Kassâr, İbn Münazil, Ebu Hafs Nişaburî gibi Melamî temsilcilerinin görüşlerine yer vermekte, bu hareketin tarihi seyir içerisinde geçirdiği evrelere değinmektedir. Eserde, melamî-meşrep olmanın esaslarını beyan eden Uludağ, tasavvuf klasiklerinde sufilerin Melametilik'te tenkid ve tasvip ettikleri yönleri de okuyucunun bilgisine sunmaktadır. Yazar, aynı minval üzere fütüvvet ve mürüvvet ehlinin mahiyetine ve bunların ehl-i tasavvuf nezdinde kabul gören özelliklerine ışık tutar.

Müellif, kelamcılar, selefiler, rind-meşrepler, Kalenderîler, Şîiler, Hurûfiler, Alevîler, Bektaşîler gibi çeşitli dinî-itikadî-tasavvufî grup ve akımları da tarihî bir zeminde ele almaktadır. Eserini gizli/hafî ilimler konusu ile hitama erdiren yazar bu bağlamda; iç içe geçmiş ezoterizm, mistisizm ve okültizm gibi kavramları açıklamaktadır. Ulûm-ı garibe (gizli ilimler) ile tasavvuf ilişkisine değinerek; kehanet, sihir, münecimlik, kimya, simya, tılsım, cıfr, havas gibi bazı terimleri açıklayan müellif bu konu ekseninde, Taşköprizâde'nin *Mevzûâtü'l-Ulûm* adlı eserinde geçen on altı çeşit gizli ilimden bahseder (s. 259).

Eserde sistematik bir bölümlendirmeye gidilmemesi okuyucunun mevzuyu anlamasını zorlaştırmaktadır. Kaynakça, kitabın nihayetinde değil, konu sonlarında verilmiştir. Bu okuyucunun konu bazlı eserlerden istifadesi bakımından müsbet iken, genel bir kaynakçaya ihtiyaç duyan araştırmacılar için menfidir. Sade, akıcı ve yalın bir üslupla kaleme alınan eser pek çok konuyu bünyesinde barındırmasından ötürüsadece tasavvuf sahasında değil, genel anlamda Temel İslam Bilimleri alanında araştırma yapanlara da hitab etmektedir. Başvuru niteliğindeki bu çalışmasından ötürü Süleyman Uludağ'a ve kitabı okurla buluşturan Dergâh Yayınları'na teşekkür ederiz.